

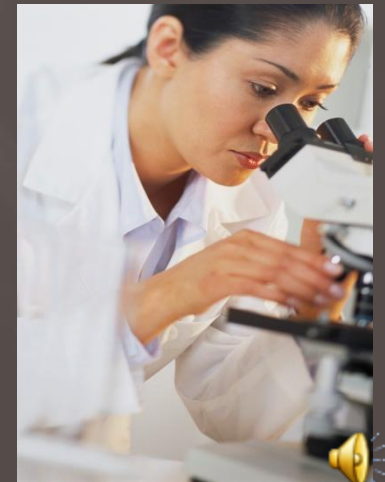
SPECYFICZNE I NIESPECYFICZNE ODDZIAŁYWANIA W PROFILAKTYCE PROBLEMOWEJ

Dr Krzysztof A. Wojcieszek
WSNS Pedagogium, Warszawa

Czym zajmuje się profilaktyka problemowa?

- ▣ Są to wszelkie działania zmniejszające **ryzyko** wystąpienia różnorodnych szkód wynikających z zachowań i stylu życia osób objętych profilaktyką.
- ▣ Wyróżniamy profilaktykę: uniwersalną, selektywną, wskazującą (dawniej I, II i III – rządową).
- ▣ Obejmuje wszystkie osoby w dowolnym wieku i sytuacji.
- ▣ Bazuje na **dokładnej identyfikacji** możliwych szkód i ich powiązań z zachowaniami.

Poziomy profilaktyki

- ▣ **Profilaktyka uniwersalna** – skierowana do ogółu populacji, do wszystkich, niezależnie od stopnia udziału w ryzykownych zachowaniach.
- ▣ **Profilaktyka selektywna** – skierowana do osób, które już wykazują pewien stopień zachowań ryzykownych, są „grupą podwyższonego ryzyka”.
- ▣ **Profilaktyka dedykowana/wskazująca** – do szczególnie trudnych przypadków – na granicy terapii...

Uwaga!

- ▣ W zależności od stopnia zaawansowania danej grupy w zachowaniach ryzykownych zmieniamy poziom oddziaływań profilaktycznych – charakter i intensywność działań w grupie ryzyka są inne, niż w grupie uniwersalnej!
- ▣ Błędem jest stosowanie metod niewłaściwych w stosunku do poziomu ryzyka uczestników – np. stosowanie działań selektywnych w stosunku do ogółu populacji !!!

Dlaczego „problemowa” a nie „uzależnień”?

- ▣ Ponieważ uzależnienie jest tylko JEDNYM ze skutków ryzykownych zachowań i nawet nie zawsze najważniejszym!
- ▣ Większość szkód pojawia się w związku z działaniami osób nieuzależnionych – jest to tzw. PARADOKS PREWENCYJNY.
- ▣ Nie znaczy to, że eliminujemy ochronę przed uzależnieniem jako cel profilaktyki, ale nie jest to cel jedyny i zasadniczy – są ważniejsze!

Uwaga!

- ▣ Profilaktyka nie jest terapią! Nie jest też rehabilitacją!
- ▣ Nie stosujemy jej, gdy „mleko już się rozlało” .
- ▣ Stosujemy ją **ZANIM** wystąpią szkody!
- ▣ Uwaga: nigdy nie usuwa ryzyka szkód całkowicie! To nie jest „dieta -cud” ...

Konieczny jest
„aktuariat szkód” oparty
na dalekowzrocznym
przewidywaniu – jak w
ubezpieczeniach...

A co z profilaktyką dla grupy podwyższonego ryzyka?

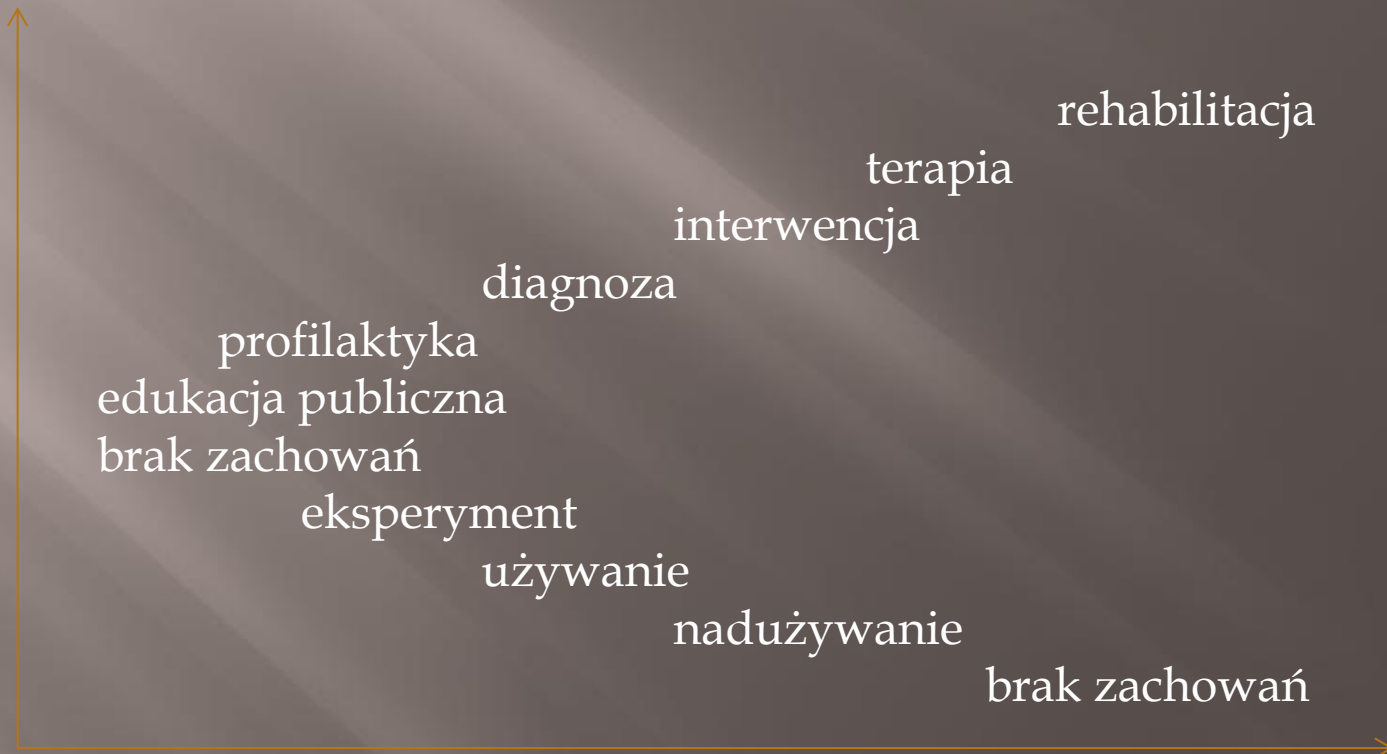
- ▣ Osoby z grupy podwyższonego ryzyka zazwyczaj potrzebują zarówno oddziaływań profilaktycznych, jak i terapeutyczno- rehabilitacyjnych.
- ▣ Na pograniczu między profilaktyką a terapią sytuuje się np. interwencja kryzysowa, dokładna diagnoza itp...

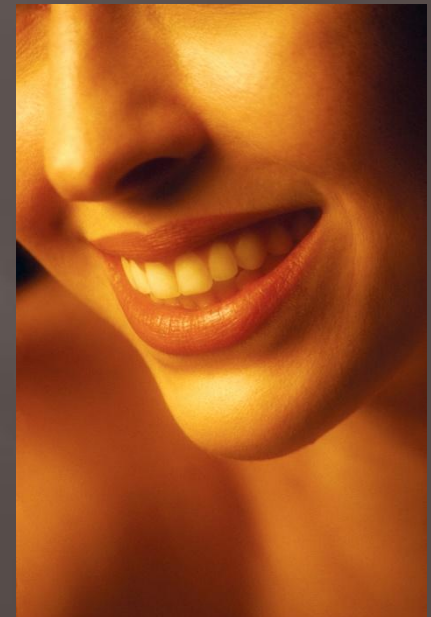
Umiejscowienie profilaktyki

▣ System reakcji społecznych

Czego wolno nam spodziewać się po działaniach profilaktycznych?

- ▣ Będzie mniej zachowań ryzykownych i co za tym idzie mniej szkód.
- ▣ Występujące zachowania ryzykowne będą mniej groźne w skutkach.
- ▣ Możemy częściowo „zarządzać problemami”.
- ▣ Możemy niekiedy przekształcać problemy w sytuację rozwojową, generującą określone korzyści.

Czego nie możemy oczekiwać po działaniach profilaktycznych?

- ▣ *...że usuną one wszelkie problemy i na zawsze.*
- ▣ *...że będą niezwykle skuteczne.*
- ▣ *...że będą łatwe , tanie, niewymagające.*
- ▣ *...że zastąpią inne działania, np. wychowawcze lub organizacyjne.*
- ▣ **Profilaktyka nie jest „panaceum”** na wszelkie dolegliwości społeczne. Jest jedną z niezbędnych dziedzin, ale nie jedyną!

Zwłaszcza...

- ▣ ... zwłaszcza profilaktyka nie zastąpi wychowania, które ma o wiele głębsze i rozleglejsze cele!
- ▣ W pewnym sensie profilaktyka jest „służką wychowania” gdyż ocala zdrowie i życie osób, które wychowujemy.

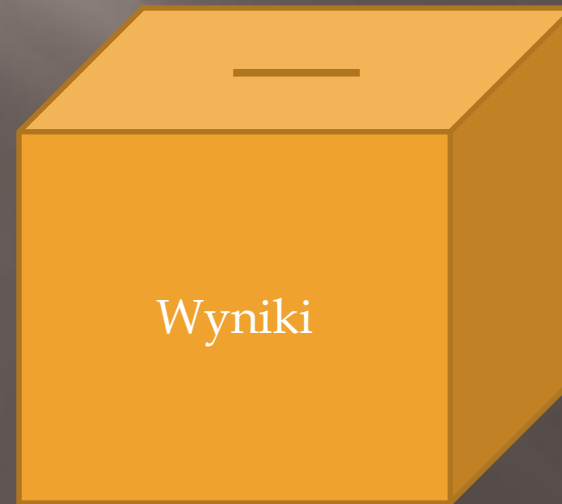

Test nastawienia

- ▣ Na karteczkach wypiszmy czytelnie swoje odpowiedzi na dwa proste pytania:
- ▣ 1. Czy działania profilaktyczne są, Twoim zdaniem, skuteczne? TAK / NIE
- ▣ 2. Czy należy prowadzić działania profilaktyczne? TAK / NIE

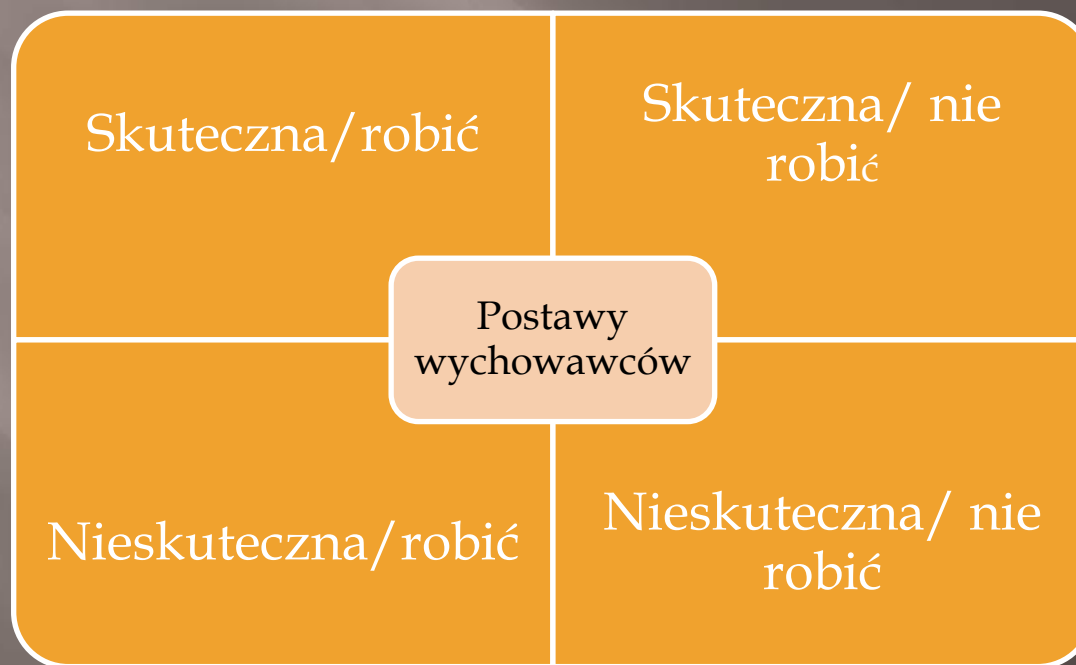
???

- ▣ Zbieramy karteczki, zliczamy wyniki i okazuje się, że dają się one ułożyć w swoistą "matrycę postaw profilaktycznych".

To może lepiej zrezygnować z działań profilaktycznych, gdyż...?

- ▣ *Nowe przysłowie Polak sobie kupi,
Że i przed szkodą i po szkodzie – głupi!*

Przyczyną zaniechań profilaktycznych jest nasza niewiara w ich skuteczność

- ▣ W nieoczekiwany sposób wielu prezentuje postawę „heroiczną” – uznaje, że profilaktyka jest nieskuteczna, ale... trzeba ją robić!
- ▣ Tymczasem profilaktyka bywa skuteczna pod bardzo surowymi, wymagającymi warunkami. Niedotrzymywanie tych warunków powoduje częsty brak efektów działań profilaktycznych.

Na tropie nieporozumienia...

- ▣ Wiele osób szuka przede wszystkim takich działań profilaktycznych, które zwolniłyby nas z wysiłku samowychowania.
- ▣ Wołają: dajcie nam program! Program, który będzie działał za nas!
- ▣ Uwaga: takich programów NIE MA!

Uwaga! Uwaga!

- ▣ To nie same programy profilaktyczne chronią ludzi, ale ludzie, którzy się programami posługują!
- ▣ Test „sprawności profilaktycznej” słuchac

Najważniejsza teoria profilaktyczna

- ▣ Obecnie za najważniejszą teorię profilaktyczną uznaje się teorię zależności zachowań problemowych od czynników ryzyka i czynników chroniących. Teoria ta będzie punktem wyjścia wykładu. Zostanie poszerzona o refleksje profilaktyczne autora wykładu (teoria rozpaczy jako czynnika ryzyka).

(Hawkins, Catalano, Miller, Botvin, Wagenaar...)

W toku wielu badań ustalono, że...

- ▣ W toku wielu badań, zwłaszcza tzw. podłużnych (longitudinalnych) ustalono, że zachowania ryzykowne ludzi są tym silniejsze, im bardziej dana osoba podlega wpływowi pewnych okoliczności nazwanych czynnikami ryzyka, a tym słabsze, im bardziej działają na nią czynniki nazwane chroniącymi.
- ▣ Ponadto istnieje coś takiego, jak poziom rezyliencji – odporności na działanie czynników ryzyka.

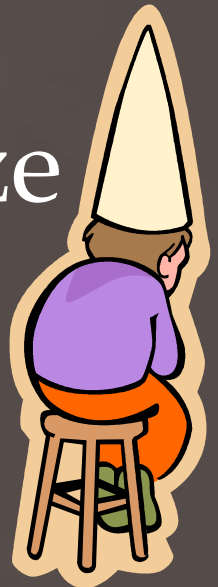
Co jest obecnie silniejsze? Czynniki ryzyka czy czynniki chroniące?

- ▣ Głosowanie uczestników...

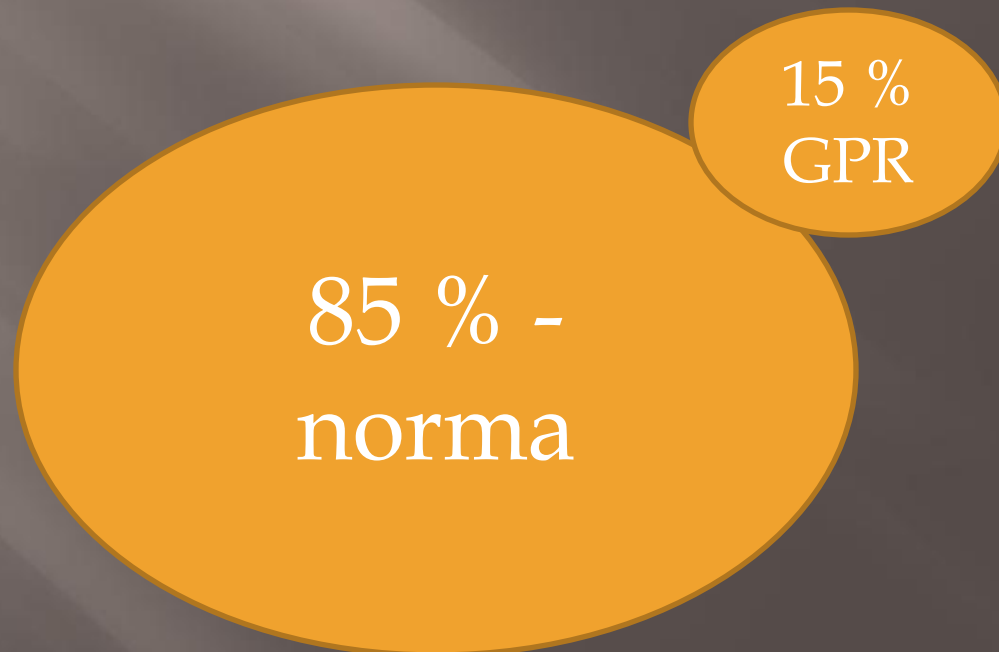
„Prawo profilaktyczne”

- ▣ Im dane zachowanie jest groźniejsze w skutkach (ryzykowne) tym jest... rzadsze!
- ▣ Grupa ryzyka pod względem danego zachowania jest zawsze w mniejszości!

Grupa ryzyka jest zawsze w mniejszości, co oznacza, że...

- ▣ ... że niemal zawsze czynniki chroniące są **SILNIEJSZE**, niż czynniki ryzyka. Jeśli czynniki ryzyka zaczynają dominować, to całe społeczności giną!

Co wiemy o czynnikach ryzyka?

- ▣ Wiemy, że jednym z zasadniczych czynników ryzyka zachowań problemowych jest ich **DOSTĘPNOŚĆ**.
- ▣ Ich lista jest **specyficzna** dla danego zachowania ryzykownego, dla każdego nieco inna!
- ▣ Nieco inna dla picia, palenia, brania narkotyków, ryzykownego seksu itd.
- ▣ Są różne czynniki ryzyka na danym etapie rozwoju!
- ▣ Niektóre czynniki ryzyka są wspólne dla wszystkich zachowań ryzykownych – np. traumatyczne doświadczenia osobiste w życiu rodzinnym.

„Efekt zebry”

- ▣ Zebra broni się specyficznie za pomocą pasków. W jaki sposób?

„Efekt zebry”

- ▣ Wykryto, że paski na zebrze chronią ją przed MUCHAMI. Muchy przenoszące groźne choroby rzadziej siadają na „paskowanym” zwierzęciu. Paski nie są użyteczne tam, gdzie nie ma tych much (np. na terenach wyżynnych, suchych i chłodnych). Jest to przykład specyficznej ochrony – dostosowanej dokładnie do specyficznych czynników ryzyka.

Właśnie z tego powodu zawsze potrzebne są...

- ▣ ... specyficzne działania zapobiegawcze, ściśle związane z danym zachowaniem.
- ▣ W profilaktyce nie wystarczy ogólne dobre wychowanie. Nawet ludzi najlepiej wychowanych obejmuje ryzyko problemowych zachowań, przed którymi muszą się bronić.
- ▣ Nie wystarczą też same treningi rozwojowe czy psychoedukacja.

Przykład ograniczania dostępności kulturowej zachowań problemowych

- ▣ Ograniczanie błędnych przekonań normatywnych jest jedną z ważnych strategii profilaktycznych.
- ▣ **Test** na błędne przekonania normatywne w sprawie picia napojów alkoholowych.
- ▣ Czy obecnie Polacy piją średnio: a) mniej, b) więcej czy też c) tyle samo alkoholu etylowego na głowę rocznie, co inni Europejczycy?

Wyniki

- ▣ Jeśli liczyć wszystkich mieszkańców to pijemy 75% średniej unijnej (na głowę rocznie).
- ▣ Jeśli liczyć tylko osoby powyżej 15 roku życia, to sytuujemy się nieco poniżej średniej unijnej.
- ▣ NIE JESTEŚMY ALKOHOLOWYMI REKORDZISTAMI, za jakich się BŁĘDNIE uważamy.

Kultura zawierająca błędne przekonania normatywne...

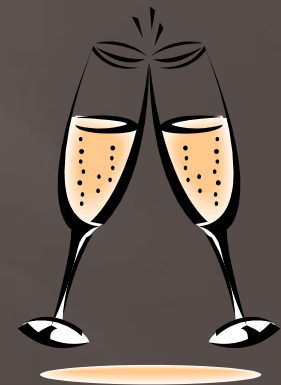
- ▣ ... ułatwia dostępność. Jest stała „moda” na jakieś zachowania, jeśli ludzie sądzą, że w ich środowisku społecznym takie zachowania są częste (i bezproblemowe, akceptowane).
- ▣ Oprócz tego zawsze warto spojrzeć na fizyczną, prawną i ekonomiczną dostępność jakichś zachowań.

Najsilniejszym czynnikiem ryzyka jest DOSTĘPNOŚĆ danych ryzykownych zachowań

- ▣ Dostępność fizyczna (np. ile sklepów i jak daleko)
- ▣ Dostępność ekonomiczna (ile kosztuje dane zachowanie)
- ▣ Dostępność prawna (czy jest prawnie dozwolone)
- ▣ Dostępność kulturowa (obyczajowa) – czy ludzie to robią i co o tym sądzą?

Dlaczego często rezygnujemy z działań specyficznych?

- ▣ Specyficzne programy profilaktyczne są często konfrontacją w stosunku do stylu życia samych wychowawców. Ze względu na dysonans poznawczy wolą się tym nie zajmować.
- ▣ *Przykład ze szkoły na Podkarpaciu... (schnaps po zajęciach profilaktycznych)*

Czynniki chroniące jako podstawa działań niespecyficzných

- ▣ Są różne listy czynników chroniących. Oto jedna z nich, klasyczna:
- ▣ Silna więź z rodzicami.
- ▣ Sukces szkolny.
- ▣ Zaangażowanie i doświadczenia religijne.
- ▣ Zakorzenienie w systemie norm i autorytetów społecznych.
- ▣ Konstruktywna grupa rówieśnicza.
- ▣ Umiejętności chroniące.

Co jest wspólnym mianownikiem tej listy?

- ▣ OSOBOWA OBECNOŚĆ.
- ▣ WSPÓLNOTA OPARTA NA RELACJACH OSOBOWYCH.
- ▣ PO PROSTU RÓŻNE FORMY MIŁOŚCI.

Zdaniem autora w profilaktyce niezwykle ważny jest temat kryzysu miłości (stan rozpacz)

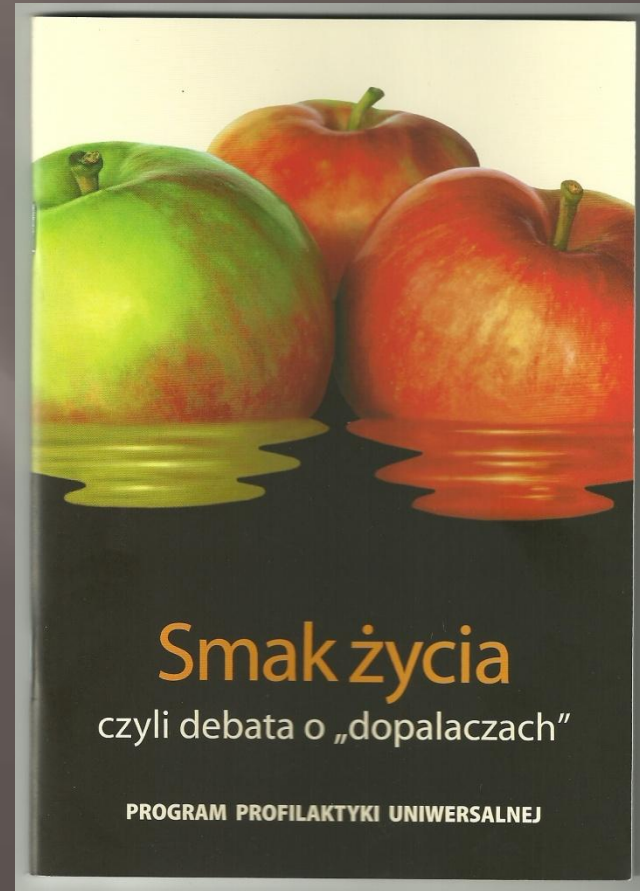
- ▣ Rozpacz to specyficzny stan kryzysu relacji osobowych (wymiany prawdy, wymiany dobra i akceptacji istnienia).
- ▣ Rozpacz skutkuje rozpadem więzi, chaosem uczuć.
- ▣ Należy przeciwdziałać procesom prowadzącym ku rozpacz czyli przeciwdziałać kryzysom miłości osobowej.

Niespecyficzne działania profilaktyczne to...

- ▣ ... to wszelkie działania wzmacniające wspólny obszar czynników chroniących. To przede wszystkim budowanie **systemu relacji osobowych** – wspólnoty opartej na obecności.

Przykłady działań niespecyficycznych w toku programów profilaktycznych

- ▣ Test na rozpoznawanie działań niespecyficycznych.

Przepis na udaną działalność profilaktyczną

- ▣ **Połączenie** stosownych działań specyficznych i niespecyficznych.
- ▣ **Działania niespecyficzne opierają się na budowaniu więzi osobowej z wychowankami.**
- ▣ Na czym polega i w czym się przejawia element niespecyficzny w profilaktyce?

Pamiętajmy o tym, co najprostsze...

- ▣ Szacunek
- ▣ Uprzejmość
- ▣ Empatia
- ▣ Wiarygodność
- ▣ Autentyzm
- ▣ Realizm
- ▣ Sympatia
- ▣ **OBECNOŚĆ**

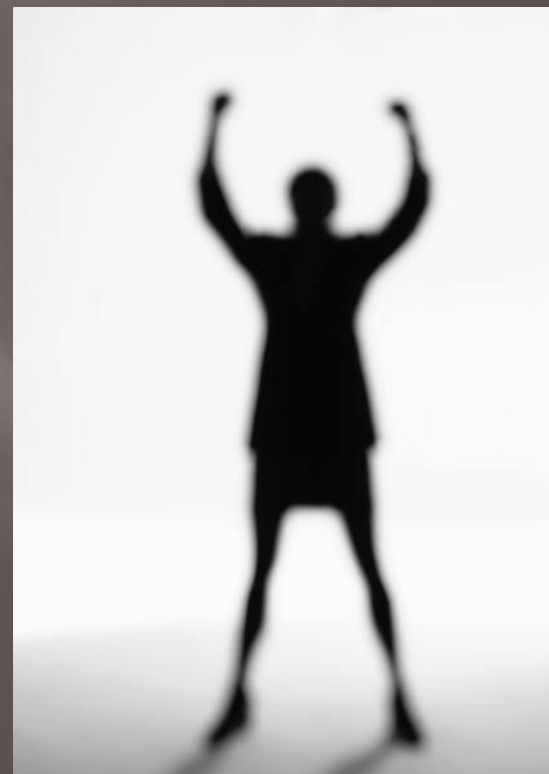
Hipoteza...

- ▣ Działania niespecyficzne w profilaktyce są warunkiem koniecznym, choć niedostatecznym, skuteczności. Muszą być uzupełnione działaniami specyficznymi. Wydaje się jednak, że są one ważniejsze i działają nawet wtedy, gdy część specyficzna działań nie domaga.
- ▣ Wniosek: zawsze najważniejsza jest OBECNOŚĆ osobowa, fundament w postaci wspólnoty osobowej.

W jednym z dawnych kabaretowych skeczów był taki dialog:

- ▣ Czy jest kielbasa?
- ▣ Nie ma...
- ▣ Czy jest szynka?
- ▣ Nie ma...
- ▣ Czy jest ser?
- ▣ Nie ma...
- ▣ No to co jest?
- ▣ JA jestem!

Okazuje się, że nie stracił aktualności w profilaktyce, gdyż...

- ▣ W działaniach profilaktycznych kluczowa jest osobowa obecność . Pracujemy w nich sobą, tym, że dajemy uczestnikom siebie – swój rozwój, swój dorobek ludzki, swoje dobre obyczaje, swoją wiedzę – PO PROSTU JESTEŚMY DLA NICH. Jeśli to jest dla nich czytelne, to będzie działało jako silny czynnik chroniący, rozbudowujący rezyliencję uczestników.

Kontakt

- ▣ Pogadanki na You Tube i portalach (np. swiatwartosci.edu.pl czy profilaktykauzaleznie.edu.pl)
- ▣ Książki: Wojcieszek K., Człowiek spotyka alkohol, Kraków 2010, Wyd. Rubikon.
- ▣ Wojcieszek K., Optymalizacja profilaktyki problemów alkoholowych, Kraków 2013, Wyd. Rubikon.
- ▣ Blog profilaktyczny: „kącik profilaktyczny doktora Wojcieszka” na stronie www.pedagogium.pl
- ▣ Dziękuję za uwagę!

